

Benda Kálmán

(1913–1994)

Barátai és ismerősei évtizedek óta úgy ismerték, mint aki kívül és belül soha semmit nem változott, nem is változtatható, s aki éppen emiatt bámulatra és tiszteletre méltó, sőt teljességgel nélkülözhetetlen, és akinek mély emberségét és tudósi magatartását a lassan múló munkás esztendőök és a néha váratlanul nekilóduló időszakok csak igazolni tudtak. Mert hát más volt-e Benda Kálmán, amikor – még a negyvenes években – a Teleki Pál Tudományos Intézet vezető munkatársaként francia nyelvű tudományos folyóiratot szerkesztett, és mellesleg a negyvennyolcas forradalom centenáriumát előkészítve, pénztelen, állástalan ifjú tudósjelölteket támogatott; más lett-e, amikor – már az ötvenes években – hátizsákkal házalt, könyvekkel kereskedett, de minden szakmájához közelálló tudta, hogy tudományos pályájáról korántsem mondott le; és nem a kezdettől fogva benne élő páratlan egyéniség bontakozott-e ki szemünk láttára, amikor – 1960 tájától – egymás után jelentek meg monstruózus szövegkiadásai, könyvei és cikkei a Bocskai-felkelésről, a Rákóczi-szabadságharcról és a magyar jakobinusokról?

Benda Kálmán azon történészek közé tartozott, akik a szintézisalkotó, eredeti koncepciótól a szakszerű forráspublikációig a kutatás minden területén természetesen és otthonosan mozogtak, és teljesen világos fogalmai voltak tudományszakának külföldi és hazai közönségéről s ennek rétegeiről. Tudta először is, hogyan kell szólni a magyar históriáról nemzetközi konferenciákon, és feltehetőleg emiatt nyíltak meg lassanként előtte az akkoriban szögesdróttal őrzött határok. Így történhetett, hogy hazai munkatársa lett nagytekintélyű kinti vállalkozásoknak. (Aki legalább némi benyomást akar szerezni külső kapcsolatainak láncolatáról, nem kell más tennie, mint átlapoznia a 80. születésnapjára megjelent impozáns emlékkönyvet.) Ő volt aztán az a nemzetközi tekintélynek örvendő magyar historikus, aki úgy írta meg itthoni könyveit és cikkeit, hogy – a múlt században kialakult hagyománynak megfelelően – a szűk szakmai keretén túl egy szélesebb olvasóközönség is értette azokat, s ő volt ezen felül az a történész, aki gyakran publikált a rokon tudományok folyóirataiban, az Irodalomtörténeti Közleményekben is. Személyében tisztelhattuk végül azt a tudománynépszerűsítő tudóst, aki tankönyvekben írt fejezeteket, munkatársa volt vidéki emlékkönyveknek, múzeumi és levéltári kiadványoknak. Tudománya népszerűsítésének legfőbb eszköze a rádió lett végül. Állandó sorozatait voltak, amelyeknek keretében hallgatói kérdésekre válaszolt, s egy-egy téma autentikus képviselőjét, legkiválóbb kollégáit szólaltatta meg.

A nagyváradi születésű Benda Kálmán a Lónyai utcai református gimnáziumban érettségizett 1932-ben, 1994-ben mint a Károli Gáspár Református Egyetem rektorától búcsúztak tőle. Egyetemi tanulmányait a régi Eötvös Collegium tagjaként végezte, melynek saját előadása szerint végtelenül sokat köszönhetett, utóbb a régi kollégisták szervezetének elnökévé választották. Az 1930-as években három éven át a tatai népfőiskolát vezette, majd a Magyar Népfőiskolai Társaság elnöke

lett. 1953-ban az állástalan Benda a Budapesti Református Levéltár élére került; 1980-tól a Dunamelléki Református Egyház Ráday Gyűjteményét igazgatta. 1956 októberében a Forradalmi Bizottság tagjaként került a Történettudományi Intézetbe, 1957. január 1-jén igazgatóhelyettesé nevezték ki: rangjáról persze le kellett mondania, de munkatársként maradhatott. Innen ment aztán tudományos tanácsadóként nyugdíjba.

A magyar történelemnek voltak viharos századai, s Benda Kálmán alighanem egyik legviharosabb korszakában élte munkás életét: mindenestre olyan időben, amelyhez talán csak a Bocskaitól II. Rákóczi Ferencig terjedő évszázad fogható, s talán csak a jakobinus évtized hasonlítható. Nem véletlen talán, hogy történész-ként éppen ezekkel a nehéz időkkel foglalkozott behatóan. A két nagy válságperiódust a nyugodtabb élet és a szellemi fellendülés szakaszai követték: Benda Kálmán emberi magatartásával és tudósi munkájával, azt hiszem, ebbe az irányba mutat utat kortársainak és a következő nemzedékeknek.

Tarnai Andor